WORLD FORUM ON ACADEMIC INNOVATION AND DIGITAL LITERACY

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING MULOQOT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARNING SAMARADORLIGI

Aminova Munira Sobir qizi

Navoiy davlat universiteti

Pedagogika nazariyasi va tarixi yo‘nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantirishda interfaol metodlarning samaradorligi nazariy va amaliy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda pedagogik muloqotning mohiyati, uning o‘qituvchi kasbiy kompetensiyasidagi o‘rni hamda ta’lim jarayonidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, interfaol metodlarning ta’lim jarayonini faollashtirish, talabalarni mustaqil fikrlashga undash, ularning kommunikativ ko‘nikmalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: muloqot madaniyati, pedagogik muloqot, interfaol metodlar, kommunikativ kompetensiya, ta’lim samaradorligi, bo‘lajak o‘qituvchi, empatiya, ta’lim jarayoni.

Abstract. In this article, the effectiveness of interactive methods in the development of the communication culture of future teachers is analyzed from a theoretical and practical point of view. The study highlights the essence of pedagogical communication, its place in the professional competence of a teacher, and its significance in the educational process. Also, the possibilities of interactive methods in activating the educational process, encouraging students to think independently, and developing their communicative skills are substantiated.

Keywords: communication culture, pedagogical communication,

interactive methods, communicative competence, educational effectiveness, future teacher, empathy, educational process.

Zamonaviy ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchining nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, balki yuqori darajadagi muloqot madaniyatini shakllantirishi ham muhim pedagogik talab sifatida qaralmoqda. Chunki ta’lim jarayoni mohiyatan muloqotga asoslangan bo‘lib, o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi samarali kommunikatsiya ta’lim sifati va natijadorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak pedagoglarda muloqot madaniyatini rivojlantirish masalasi bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy muammo sifatida e’tirof etilmoqda.

Hozirgi globallashuv va raqamli axborotlashuv sharoitida shaxslararo munosabatlar mazmuni va shakli keskin o‘zgarib bormoqda. Bu esa pedagogik faoliyatda yangi yondashuvlar, ayniqsa, interfaol metodlardan samarali foydalanishni taqozo etadi. Interfaol metodlar ta’lim jarayonida talabaning faolligini oshirish, mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular orqali o‘quv jarayonida hamkorlik muhiti yaratiladi, fikr almashish, bahs-munozara olib borish va o‘z nuqtai nazarini asoslab berish ko‘nikmalari rivojlanadi.

Pedagogika va psixologiya fanlarida muloqot madaniyati hamda interfaol metodlarning ahamiyati yuzasidan turli ilmiy qarashlar mavjud bo‘lsa-da, aynan bo‘lajak o‘qituvchilarda muloqot madaniyatini rivojlantirishda interfaol metodlarning samaradorligini kompleks yondashuv asosida o‘rganish yetarli darajada tizimlashtirilmagan. Shu bois mazkur tadqiqot mavzusi nazariy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak o‘qituvchilarda muloqot madaniyatini shakllantirish pedagogik jarayonning

markaziy komponentlaridan biri sifatida talqin etiladi. Xususan, Ma’murova F.T. va hammualliflar tomonidan olib borilgan tadqiqotda muloqot inson faoliyatining ajralmas qismi sifatida izohlanib, u shaxslar o‘rtasidagi o‘zaro axborot almashinuvi jarayoni ekanligi ta’kidlanadi [1]. Mualliflar muloqot madaniyatini shaxsning yetuklik darajasi bilan bog‘lab, ayniqsa, pedagog faoliyatida uning ahamiyati nihoyatda yuqori ekanligini asoslaydi. Tadqiqotda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi samarali munosabatlar ta’lim sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida ko‘rsatiladi.

Shu bilan birga, ayrim ilmiy ishlarda pedagogik muloqot faqatgina axborot uzatish vositasi emas, balki tarbiyaviy ta’sir mexanizmi sifatida ham talqin etiladi. Xususan, Kazakov Sh.T. tadqiqotida pedagogik muloqot o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini belgilovchi muhim omil sifatida qaralib, u talabalarda nutq madaniyati, kommunikativ ko‘nikmalar hamda psixologik tayyorgarlikni rivojlantirishga xizmat qilishi ilmiy asoslangan [3]. Muallif muloqot madaniyatining shakllanishi o‘qituvchining empatiya darajasi, emotsional intellekti va shaxsiy fazilatlari bilan chambarchas bog‘liqligini ta’kidlaydi.

Interfaol metodlarning ta’lim jarayonidagi o‘rni bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar esa mazkur masalaga yangi yondashuvni taklif etadi. Xasanova Sh.Z. tomonidan keltirilgan ilmiy qarashlarga ko‘ra, interfaol metodlar o‘quv jarayonining barcha ishtirokchilarini faol subyektga aylantirib, ularning mustaqil fikrlashi, muloqotga kirisha olish qobiliyati va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [2]. Ayniqsa, bu metodlar orqali talabalar o‘z fikrini erkin ifodalash, boshqalarning fikrini tinglash va muhokama qilish ko‘nikmalarini egallaydi. Bu esa bevosita muloqot madaniyatining shakllanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy ta’limda o‘qituvchi yetakchi subyekt sifatida faoliyat yuritib, talabalar ko‘proq passiv tinglovchi rolida qoladi. Interfaol yondashuv esa bu holatni tubdan o‘zgartirib, hamkorlikka asoslangan ta’lim muhitini yaratadi [2]. Natijada talabalarda nafaqat bilim, balki muloqotga oid amaliy ko‘nikmalar ham shakllanadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantirish pedagogik ta’lim tizimining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi bilan uzviy bog‘liq jarayon hisoblanadi. Pedagogik faoliyatning markazida inson omili, ya’ni o‘quvchi shaxsi turishi sababli, o‘qituvchining muloqotga kirisha olish darajasi ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan, muloqot madaniyati nafaqat nutq madaniyati, balki shaxslararo munosabatlarni to‘g‘ri tashkil etish, empatiya, tinglash va tushunish ko‘nikmalarini ham o‘z ichiga oluvchi murakkab pedagogik hodisa hisoblanadi .

Pedagogik muloqotning samaradorligi ko‘p jihatdan ta’lim jarayonining qanday tashkil etilganiga bog‘liq. An’anaviy ta’lim tizimida o‘qituvchi asosiy axborot manbai sifatida faoliyat yuritadi, talabalar esa ko‘proq tinglovchi rolida bo‘ladi. Bunday sharoitda talabalar muloqot jarayonining faol ishtirokchisiga aylanmaydi, natijada ularning kommunikativ ko‘nikmalari yetarli darajada rivojlanmaydi. Interfaol metodlar esa ushbu muammoni bartaraf etishga xizmat qilib, ta’lim jarayonini dialogik va hamkorlikka asoslangan tizimga aylantiradi .

Interfaol metodlarning mohiyati shundaki, ular o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi munosabatni “subyekt–subyekt” darajasiga olib chiqadi. Bunda har bir talaba faol ishtirokchi sifatida o‘z fikrini erkin ifoda etadi, boshqalarning fikrini tinglaydi, muhokama qiladi va umumiy xulosaga kelishda qatnashadi. Bu jarayon esa muloqot madaniyatining asosiy elementlari — nutq aniqligi, fikrni asoslash, suhbatdoshni hurmat qilish, muomala etikasi kabi sifatlarning

shakllanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, “aqliy hujum”, “bahs-munozara”, “rol o‘ynash”, “kichik guruhlarda ishlash” kabi metodlar talabalarni faol muloqotga jalb etishda yuqori samaradorlikka ega.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, interfaol metodlar orqali tashkil etilgan mashg‘ulotlarda talabalar nafaqat bilimlarni o‘zlashtiradi, balki ijtimoiy tajriba ham orttiradi. Jumladan, ular jamoada ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, qaror qabul qilish va o‘z nuqtai nazarini himoya qilish ko‘nikmalarini egallaydi . Bu esa kelajakda pedagogik faoliyatni samarali tashkil etish uchun zarur bo‘lgan kommunikativ kompetensiyaning shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Shuningdek, muloqot madaniyatining rivojlanishi o‘qituvchining shaxsiy sifatlari bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Empatiya, bag‘rikenglik, sabr-toqat, psixologik sezgirlik kabi sifatlar pedagogik muloqotning samarali kechishini ta’minlaydi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, yuqori darajadagi kommunikativ madaniyatga ega bo‘lgan o‘qituvchilar o‘quvchilar bilan ijobiy psixologik muhitni shakllantira oladi, bu esa o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi .

Biroq amaliyot shuni ko‘rsatadiki, barcha bo‘lajak o‘qituvchilar ham yetarli darajada muloqot madaniyatiga ega emas. Ayrim hollarda o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida o‘zaro tushunmovchiliklar yuzaga kelishi, muloqotdagi noaniqlik va muomala madaniyatining pastligi ta’lim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi . Bu holat esa pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida interfaol metodlardan keng foydalanish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, interfaol metodlar bo‘lajak o‘qituvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular orqali ta’lim jarayonida faol, hamkorlikka asoslangan muhit yaratiladi, bu esa talabalarni mustaqil fikrlashga, erkin muloqotga kirishishga va kasbiy

kompetensiyalarini rivojlantirishga imkon beradi. Shu sababli pedagogik ta’lim jarayonida interfaol metodlarni tizimli va maqsadga muvofiq qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ma’murova F.T., Abdullayeva N.X., Qodiraliyev N.G. Bo‘lajak pedagoglarda muloqot madaniyatini tarbiyalash // Экономика и сотсиум. – 2022. – №4(95)-2. – B. 239–241.

2. Xasanova Sh.Z. Interfaol metodlarning ta’lim samaradorligini ta’minlashdagi o‘rni // International Journal of Recently Scientific Researcher’s Theory. – 2023. – Vol. 2, Issue 6. – B. 260–266.

3. Kazakov Sh.T. Bo‘lajak o‘qituvchilarda pedagogik muloqot madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari // Pedagogik tadqiqotlar jurnali. – 2026. – №1. – B. 356–362.